

Historia jednego konkursu do Katedry Wymowy i Poezji na Uniwersytecie Wileńskim (1809 r.)

Helena Markowska-Fulara

Uniwersytet Warszawski, Polska

University of Warsaw, Poland

E-mail: helena.markowska@uw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0003-1219-3084>

<https://ror.org/039bjqg32>

Streszczenie. Artykuł stanowi rekonstrukcję przebiegu konkursu na stanowisko profesora Wymowy i Poezji ogłoszonego na Uniwersytecie Wileńskim w 1809 roku. Wydarzenia te są istotne z punktu widzenia historii literatury i kultury jako świadectwo kształtowania się nowych norm badania i wykładania literatury narodowej na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej, a także jako przejaw życia naukowego Wilna początku XIX wieku. W rekonstrukcji wykorzystano archiwalne źródła i opracowania, co pozwoliło precyzyjnie wskazać przebieg znanych dotąd w ogólnym zarysie wydarzeń.

Słowa kluczowe: Uniwersytet Wileński, Euzebiusz Słowacki, Jan Śniadecki, poetyka

A Story of One Contest for the Post of Professor Rhetoric and Poetics of Vilnius University (Year 1809)

Summary. The article delivers a reconstruction of the competition for the post of Professor of Rhetoric and Poetics announced at Vilnius University in 1809. The dispute between the then Rector of the University, Jan Śniadecki, and Professor Gotfryd Groddeck regarding the candidacy of Euzebiusz Słowacki unfolded in several phases. It began with opinions expressed about Słowacki even before the competition was announced and influenced its announcement. The most tumultuous course of events occurred during the sessions of the University Council in the first months of 1811, during which scholars discussed the paper submitted by Słowacki. Preserved records of the meetings and correspondence between professors and the curator of the district, Adam Jerzy Czartoryski, allow for a reconstruction of the course and nature of events, which provide an essential context for the literary ideas expressed in the writings of all participants in the dispute.

Keywords: Vilnius University, Euzebiusz Słowacki, Jan Śniadecki, poetics

Artykuł przygotowany w ramach grantu badawczego *W poszukiwaniu języka. Początki polskiej nauki o literaturze w kontekście europejskich przemian światopoglądowych (1795-1830)* finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (nr projektu: 2017/27/N/HS2/00395).

Received: 09.11.2023. **Accepted:** 25.03.2024

Copyright © 2024 Helena Markowska-Fulara. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Vieno Vilniaus universiteto Retorikos ir poetikos katedros konkurso istorija (1809 m.)

Santrauka. Straipsnyje pateikiama 1809 m. paskelbto Retorikos ir poetikos katedros profesoriaus konkurso rekonstrukcija. Tarp tuometinio Universiteto rektorius Jono Sniadeckio ir profesoriaus Gotfrydo Ernesto Grodeko kilęs ginčas dėl Euzebijaus Slovackio kandidatūros rutuliojosi keliais etapais. Jis prasidėjo dar nepaskelbus konkurso, kai apie E. Slovackį buvo išsakytos nuomonės, turėjusios įtakos konkursui paskelbti. Audringiausi buvo pirmieji 1811 m. mėnesiai, kai Universiteto tarybos posėdžiuose buvo aptariama E. Slovackio pateikta disertacija. Pasitelkus išlikusius susitikimų įrašus ir korespondenciją tarp profesorių ir apygardos kuratoriaus Adomo Jurgio Čartoriskio, galima atkurti įvykių eigą ir pobūdį, taip suteikti kontekstą visų ginčo dalyvių rašytiniuose tekstuose išsakytoms su literatūros mokslu susijusioms idėjoms.

Reikšminiai žodžiai: Vilniaus universitetas, Euzebijus Slovackis, Jonas Sniadeckis, poetika

Nie ulega wątpliwości ranga Wilna jako ośrodka kulturalnego w czasach pomiędzy rozbiorami Rzeczypospolitej a powstaniem listopadowym [Beauvois 2010, dla wcześniejszego okresu: Ślusarska 1998]. Szczególne miejsce w dorobku kulturalnym miasta zajmują oczywiście kwestie literackie, a mimo to Katedra Wymowy i Poezji, istniejąca na Imperatorskim Uniwersytecie Wileńskim pomiędzy jego powołaniem w 1803 roku a zamknięciem w 1832 roku, nie doczekała się dotąd znacznej uwagi badawczej i osobnego syntetycznego opracowania jej dziejów.

Podstawowe fakty dotyczące jej historii, profesorów i materii nauczania odnotowują historycy: Józef Bieliński [Bieliński, 1899–1900]¹ i Daniel Beauvois [Beauvois 2010], dla wcześniejszego okresu istnienia katedry zrobiła to Janina Kamińska [Kamińska 2012]. Dostępne nieliczne rozprawy szczegółowe i wcale obfite źródła obejmują natomiast kilka obszarów, które składają się na całościowy obraz „poezji i wymowy” na Uniwersytecie.

Po pierwsze, są to dzieje konkursów na stanowisko profesora katedry, ogłaszanych w omawianym okresie trzykrotnie, które przyniosły aż 5 rozpraw literaturoznawczych i stanowią odbicie istotnych dyskusji uniwersyteckich zarówno środowiskowych, jak i merytorycznych. Wycinkowi tych dziejów poświęcił artykuł Stanisław Pigoń, który podjął się całościowego omówienia konkursu z 1816 roku – do tej właśnie pracy odnosi się tytuł niniejszego tekstu [Pigoń 1929]. Pigoń korzystał także z rozpoznań Eugeniusza Lukasa, autora krótkiej notatki dotyczącej dyskusji o stanowisku profesora wymowy, poprzedzającej wszystkie trzy konkursy [Lukas 1928].

Drugi obszar zainteresowania historyka Katedry stanowić musi sam wykładany w niej przedmiot. Rekonstrukcja kursów stała się przedmiotem badań Anny Kaupuž, opisującej filologię słowiańską na Uniwersytecie Wileńskim.

¹ O Katedrze Wymowy i Poezji zob. t. 2, s. 704–727, o Leonie Borowskim – t. 3, s. 138–142, o Euzebijuszu Slovackim – t. 3, s. 322–323.

Znawczyni wileńskich archiwów [Masojć, Sawaniewska-Mochowa 2010] poświęciła temu tematowi swoją rozprawę doktorską, przygotowaną w języku rosyjskim i obronioną na Uniwersytecie Leningradzkim – niestety pozostającą do dziś w maszynopisie, w rękach prywatnych, a zatem niedostępną publiczności naukowej [Kaupuž 1970]². Jedyne opublikowanym tekstem, będącym pokłosiem jej badań w tym zakresie, jest artykuł dotyczący źródeł wiedzy o kursie Leona Borowskiego, także niezwykle cenny dla omawianego tematu [Kaupuž 1970a]. Niektóre informacje dotyczące tekstów źródłowych związanych z Borowskim zawiera recenzja wydania jego *Pism* zamieszczona przez nią w „Pamiętniku Literackim” [Kaupuž 1973].

Nieco większe zainteresowanie niż kursy uniwersyteckie budziły poglądy, dorobek i życiorysy związanych z katedrą profesorów: Euzebiusza Słowackiego i Leona Borowskiego. Zajmowano się podstawowymi faktami dotyczącymi ich biografii oraz poglądów estetycznych, choć opracowania na ten temat trudno uznać za wyczerpujące [o Leonie Borowskim m.in.: Buška-Wroński 1972, Skwarczyńska 1975, Samborska-Kukuć 2009; o Euzebiuszu Słowackim m.in. Czaplejewicz 1980, Czaplejewicz 2005, Rozmyśl 2016]. Zazwyczaj uwagę przyciągali ze względu na swoich „potomnych”: Słowacki syna – Juliusza, Borowski ucznia – Mickiewicza. Podobnie zresztą za największe osiągnięcia naukowe Katedry Wymowy i Poezji przyjęło się uważać wychowanie pokolenia romantyków.

Syntetyczne opracowanie dotyczące dziejów katedry i fenomenu nauczania literatury w aspekcie teoretycznym (estetyka, poezja i wymowa) oraz historii literatury polskiej na Uniwersytecie Wileńskim pozostaje pracą do wykonania. Istniejące już studia cząstkowe chciałabym natomiast w niniejszym tekście uzupełnić o rekonstrukcję przebiegu pierwszego konkursu na stanowisko profesora Katedry Wymowy i Poezji, ogłoszonego w 1809 roku.

Pomimo że już Pigoń stwierdzał, iż „znane są z grubsza dzieje tego pierwszego konkursu” [Pigoń 1929, 274], to jednak nie doczekał się on dotąd szczegółowej rekonstrukcji i znany pozostaje właśnie „z grubsza”, choć z punktu widzenia dyskusji o kształcie wykładanej dyscypliny wydaje się może istotniejszy niż konkursy kolejne, w których są do pewnego stopnia kontynuowane konflikty rozpoczęte w 1809 roku.

Konkurs ten bez wątpienia nazwać można „wydarzeniem literaturoznawczym”³. Oprócz podkreślenia jego rangi, pragnę tym wyrażeniem zasygnali-

² Z pracy tej korzystałam dzięki przychylności i pomocy doktor Ireny Masojć. W wielu miejscach relacjonuję ustalenia Kaupuž lub opieram się na zgromadzonych przez nią informacjach bibliograficznych także dlatego, że praca ta nie jest dostępna szerzej, a jej wyniki warte są upowszechnienia; podaję też współczesne sygnatury wskazanych przez Kaupuž materiałów archiwalnych.

³ Pisząc o konkursie na stanowisko profesora Katedry Wymowy i Poezji jako o „wydarzeniu literaturoznawczym” nawiązuję do określenia D. Viliūnasa, który przedstawiając dzieje konkursu na katedrę filozofii, mającego miejsce zaledwie 10 lat po opisanych tu wydarzeniach, nazywa go „wydarzeniem filozoficznym” [Viliūnas 2017, 120].

zować zarówno jego „wydarzeniowość” („dziejowość”), jak i przynależność do dorobku dyscypliny badawczej („literaturoznawczość”). Zastrzegłszy, że tak właśnie postrzegać będą opisywane wydarzenia (dotyczy to zresztą nie tylko konkursu ogłoszonego w 1809 roku, lecz także dwóch kolejnych), skupię się w tym opracowaniu na ich wymiarze historycznym, również dlatego, że problematykę idei literaturoznawczych, stanowiących oś sporu, poruszałam już uprzednio [Markowska-Fulara 2020], nie odsłaniając wówczas jednak w całości ich tła instytucjonalnego, które wydaje się koniecznym uzupełnieniem podjętych tam tematów – związanych przede wszystkim z rolą, którą nauczaniu literatury i jej nauczycielowi przypisywali uczestnicy sporu.

Przedakcja

Przekształcenie w 1803 Szkoły Głównej w Imperatorski Uniwersytet Wileński, choć nie stanowiło o zerwaniu ciągłości rozwoju uczelni, otworzyło nowy rozdział w jej dziejach. Oznaczało m.in. reorganizację „oddziałów”, a w związku z tym zmiany personalne na niektórych stanowiskach. W tym właśnie roku Katedrę Wymowy i Poezji opuścił Filip Nerusz Golański, który objął Katedrę Wymowy Kościelnej znajdującą się na Oddziale Nauk Moralnych i Politycznych. Oddział Literatury i Sztuk Wyzwolonych, na którym znalazła się osierocona przez Golańskiego katedra, pozostał tym samym bez profesora wymowy [Bieliński 1899–1900, 713]. Zmiana ta zapoczątkowała długotrwałe poszukiwania odpowiedniego kandydata na stanowisko profesora. Późniejsze świadectwa sugerują, że w poszukiwaniach tych brano pod uwagę ówczesne sławy literackie: Juliana Ursyna Niemcewicza [Czartoryski 1860, 137], Franciszka Ksawerego Dmochowskiego czy Jana Pawła Woronicza [Baliński 1865, 591–592], nie były to jednak działania podjęte oficjalnie.

Euzebiusz Słowacki, późniejszy uczestnik konkursu i profesor, pojawia się w tym kontekście po raz pierwszy w roku 1808. Z listu profesora Gotfryda Ernesta Groddecka do Adama Jerzego Czartoryskiego z 29 listopada dowiadujemy się, że rektor Jan Śniadecki zachwalał *Mowę przy rozpoczęciu popisów rocznych w gimnazjum wołyńskim* Euzebiusza Słowackiego, Groddeck zaś na posiedzeniu literackim uniwersytetu wygłosił krytykę tejże mowy [Lukas 1928]⁴. Anna Kaupuż na podstawie protokołów posiedzeń Rady Uniwersytetu wskazała, że następnie Śniadecki wystąpił na sesji Rady w obronie Słowackiego i przeciw zarzutom Groddecka [Kaupuż 1970, 129]⁵. Zbijał je także w tym

⁴ Materiał dostępny jest obecnie w Bibliotece Książąt Czartoryskich (BCz), rkps. 6390, karty 69–102, Dawne sygn. Lipski 112 (u Lukasa myślnie 113), Ew. 3068.

⁵ Protokoły znajdują się w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego (Vilniaus universiteto biblioteka, dalej używam skrótu: VUB), rkps. F2-KC 280.

samym czasie w korespondencji: 16 grudnia pisał o tym do Czartoryskiego, zaś 20 grudnia – do Tadeusza Czackiego [Kaupuż 1970, 129]⁶.

Przypuszczenia Groddecka, który skarżył się Czartoryskiemu, że Śniadecki upatrzył sobie Słowackiego na stanowisko profesora, nie wydają się bezpodstawne, jeśli wziąć pod uwagę to, że rektor najwyraźniej wcześniej zasięgał wiadomości o Słowackim, który pracował wówczas w Liceum Krzemienieckim, u Czackiego. Już 5 października ten ostatni pisał do niego bowiem, na jego prośbę charakteryzując Słowackiego. Jednocześnie wyrażał obawę, czy zainteresowanie profesorem nie jest spowodowane tym, że Śniadecki chce go pozbawić wykładowcy [Kaupuż 1970, 129]⁷.

Wydaje się więc, że inicjatorem zatrudnienia Słowackiego na uniwersytecie był sam rektor. Brak źródeł, które wskazywałyby na inny powód zainteresowania uczonego krzemienieckim profesorem niż wydana *Mowa przy rozpoczęciu popisów rocznych*, którą Słowacki wygłosił 10 lipca 1808 roku w gimnazjum wołyńskim⁸. Następnie (o czym wspomniałam) Śniadecki zasięgnął informacji o Słowackim u Czackiego, po czym przedstawił jego tekst jako osiągnięcie wymowy, a jego samego jako godnego kandydatury na katedrę. Wywołało to reakcję Groddecka, który najpierw wygłosił krytykę *Mowy*, a następnie przesłał ją Czartoryskiemu – z góry próbując zniechęcić go do tej kandydatury jako kuratora. Tymczasem Śniadecki wystąpił w obronie *Mowy* i jej autora zarówno na posiedzeniu uniwersytetu, jak i w listach do Czackiego i Czartoryskiego. Tak przedstawia się, rekonstruowany chronologicznie, ciąg wydarzeń należących do przedakcji pierwszego konkursu na stanowisko profesora wymowy i poezji.

Stanisław Pigoń, opierając się jedynie na liście i krytyce Groddecka, stwierdzał: „Wobec tego Śniadecki musiał się uciec do jedynie pozostającego sposobu: na drogę konkursu” [Pigoń 1829, 274].

Konkurs

Demokratyczny i postępowy na ówczesne standardy, konkurs był, według aktu potwierdzenia Uniwersytetu z 1803 roku, oficjalną metodą powoływania profesorów na katedry [Beauvois, 2010, 81; Viliūnas 2017, 128–139]. Wybór miał się dokonywać w tajnym głosowaniu zgromadzenia ogólnego na podsta-

⁶ List Śniadeckiego do Czartoryskiego znajduje się w Bibliotece Czartoryskich, rkps. 6396, dawna sygnatura Ew. 3069, k. 464, list Śniadeckiego do Czackiego został wydany przez Bolesława Gubrynowicza [Gubrynowicz 1929, 118–119].

⁷ List Czackiego znajduje się w Bibliotece PAU i PAN w Krakowie (rkps. 2813, w katalogu cyfrowym jako *Dokumenty do dziejów oświaty w Polsce z początku XIX w. zebrane przez Ludwika Kamykowskiego*). Sądząc z tego listu błędne jest przypuszczenie Lukasa, że to Czacki zalecał Słowackiego Śniadeckiemu, inicjatywa wyszła raczej od rektora.

⁸ Pierwszy raz została ona wydana bez podania miejsca i daty publikacji, powtórnie przedrukowana – w *Dzielach Słowackiego* [Słowacki 1826, 330–364].

wie prac publikowanych bądź rękopisów kandydata. Mimo to, próbując uzupełnić dolegliwe braki kadrowe uczelni, wielokrotnie od konkursu odstępowało, a ówczesni intelektualiści, m.in. obaj książęta Czartoryscy, ojciec – Adam Kazimierz – i syn – Adam Jerzy – Jan Śniadecki czy Hugo Kołłątaj, odnosili się do tej formy zatrudnienia bardzo nieufnie.

Co więcej, w grupie osób odpowiedzialnych za politykę kadrową Uniwersytetu nie było jednolitego stanowiska, zarówno co do formy konkursu, jak i co do kwalifikacji pożądanych kandydatów. Kurator Adam Jerzy Czartoryski, często za namową ojca, obstawał przy ściąganiu uczonych z zagranicy, Śniadecki – był zagorzałym zwolennikiem zatrudniania na uniwersytecie Polaków [Beauvois, 2010, 82–83]. Także wśród profesorów uniwersytetu panował podział na dwa stronnictwa, zwane „partiami”, które regularnie ścierały się w mniejszych bądź większych utarczках [Beauvois 2010, 140–145]. Partię „niemiecką”, złożoną z uczonych zagranicznych, reprezentował m.in. Groddeck, który przed objęciem stanowiska w Wilnie związany był z Puławami jako nauczyciel synów księcia Adama Kazimierza Czartoryskiego – Adama Jerzego, późniejszego kuratora, i Konstantego – oraz jako bibliotekarz [Młodnicki 1958, 330–331]. „Partii” przeciwnej przewodził rektor Śniadecki.

Ogłoszenie konkursu w tak istotnej, a delikatnej sprawie jak stanowisko profesora wymowy i poezji, który miał zajmować się kształceniem młodzieży w zakresie języka polskiego i literatury polskiej, wydaje się w tym kontekście zastanawiające. Choć żaden z komentatorów (Lukas, Pigoń, Kaupuż, Beauvois) nie pisze o tym wprost, to z połączenia zebranych przez nich źródeł wysnuć można wniosek, że Śniadecki już od 1808 roku planował zatrudnienie na tym stanowisku Słowackiego, a forma konkursu była mu potrzebna wobec niechęci do tego projektu kilku istotnych decydentów. Sugeruje to Kaupuż [Kaupuż 1970, 133]: „Zadanie stojące przed Śniadeckim polegało na tym, żeby za pomocą głosowania w wyborach zmusić dziekana Groddecka do przyjęcia niechcianego przez niego kandydata” [tłum. H.M.F.]. Z rozważań Kaupuż trudno natomiast wyczytać jednoznaczny wniosek, że Śniadecki ogłosił konkurs z myślą o Słowackim (a nie upatrzył go sobie jako kandydata już po ogłoszeniu konkursu), co biorąc pod uwagę opisane wyżej zdarzenia, wydaje się bardzo prawdopodobne. Nie należy chyba odczytywać takiej hipotezy nazbyt krytycznie ani wobec rektora, ani kandydata. Opinie luminarzy epoki są w zasadzie zgodne co do negatywnej oceny formy konkursu, a powołanie drogą nominacji było przyjętą wówczas procedurą.

Kandydaturze profesora z Krzemieńca sprzeciwił się dziekan Oddziału Literatury i Sztuk Wyzwolonych – Groddeck. Niechętny mógł mu być także kurator Czartoryski, który od dawna myślał o powołaniu na to stanowisko znanego pisarza, a dla którego Słowacki pozostawał anonimowy. Wreszcie – mianowanie na katedrę Krzemieńczanina mogło obudzić pretensje jego do-

tychczasowego protektora, Czackiego, który ostrzegał Śniadeckiego, by nie odbierał mu pracowników. Konkurs miał w tym kontekście wyraźne zalety, nikt bowiem nie mógł zabronić Słowackiemu wzięcia w nim udziału, a jego wynik zależał od oceny anonimowo nadesłanej pracy, zatem odpowiedzialność za decyzję spadała nie na rektora, ale na cały uniwersytet.

Nie zachowały się żadne dowody poświadczające bezpośredni kontakt Śniadeckiego ze Słowackim przed ujawnieniem tego ostatniego jako autora nadesłanej pracy konkursowej. Natomiast rektor pisał w tej sprawie do Józefa Czecha, dyrektora gimnazjum wołyńskiego: „Grubą nieuwagą popełni Słowacki, jeśli nie pójdzie do konkursu o literaturę polską: to jest najpiękniejsze do popisu pole, choćby się nawet w te strony nie chciał przenieść” [Kaupuż 1970, 132]⁹, namowy te dotarły więc zapewne do Słowackiego.

O tym, że zamiary rektora były sprecyzowane już w momencie ogłoszenia konkursu, świadczyłby pośrednio fakt osobistego napisania przez niego ogłoszenia konkursowego [Baliński 1865, 592] (nadto Śniadecki zamieścił to ogłoszenie w swoich *Pismach rozmaitych*, [Śniadecki 1814, 229–233]). Stało się to nawet z pominięciem konsultacji z oddziałem, w którym profesor miał być zatrudniony, na co dziekan Groddeck skarżył się kuratorowi [Baliński 1865, 593]. Praca Słowackiego, którym wcześniej interesował się rektor, była – tak przynajmniej dotąd przyjmowano¹⁰ – jedyną przyslaną na konkurs, a w każdym razie jedyną ocenioną. Wreszcie Śniadecki wypowiedział się o niej, mimo pewnych zastrzeżeń, pochlebnie i bronił autora przed krytyką Groddecka oraz Filipa Neriusza Golańskiego. Wydaje się zatem, że na dzieje konkursu, inaczej niż dotychczas, należy spojrzeć także jako na kolejny etap batalii Śniadeckiego o zatrudnienie Euzebiusza Słowackiego, choć trudno dziś wskazać powody, dla których zależało mu szczególnie na tym kandydacie. W tym świetle bardziej zrozumiałe wydają się dzieje konkursu i towarzyszących mu kontrowersji.

Chronologia

Oficjalne dzieje konkursu zamykają się pomiędzy 15 czerwca 1809 roku, kiedy Rada Uniwersytetu zatwierdziła ogłoszenie konkursowe [Śniadecki 1814, 233], a 27 (lub 29) kwietnia 1811 roku [Kaupuż 1970, 137], kiedy minister oświecenia publicznego, Aleksiej Kiryłowicz Razumowski, zatwierdził wybór Słowackiego na stanowisko. Trwały więc blisko dwa lata¹¹. Czas najintensyw-

⁹ List Śniadeckiego znajduje się w Bibliotece PAU i PAN w Krakowie (rkps. 2814, s. 18, obecnie w katalogu cyfrowym jako *Dokumenty do dziejów oświaty w Polsce z początku XIX w. zebrane przez Ludwika Kamińskiego*).

¹⁰ Niżej wskazuję na możliwość istnienia dwóch innych niezachowanych rozpraw.

¹¹ Jeszcze 10 czerwca 1811 Czartoryski pisał w tej sprawie do Śniadeckiego, zgłaszając uwagi do pracy Słowackiego, jego list pozostał jednak bez odpowiedzi, zatem można uznać go za definitywne zakończenie sprawy profesora, który od roku akademickiego 1811/1812 rozpoczął wykładanie na uniwersytecie [Kaupuż 1970, 138].

niejszych wydarzeń przypada natomiast na okres od wpłynięcia na uniwersytet pracy Słowackiego (28 grudnia 1810 roku) do dnia jego zatwierdzenia na stanowisko.

Początkowo termin konkursu został wyznaczony na 30 kwietnia 1810. W tym pierwszym okresie warto odnotować dwa zespoły wydarzeń. Po pierwsze, sama treść ogłoszenia konkursowego spotkała się z krytyką dziekana Groddecka, który napisał w tej sprawie do kuratora. Czartoryski zaś, niezadowolony z tego, że konkurs ogłoszono bez konsultacji z nim, zażądał od rektora wyjaśnień, których ten udzielił – całe zajście opisuje dość szczegółowo przychylny Śniadeckiemu biograf, Baliński [Baliński 1865, 592–595]. Jest ono niewątpliwie kolejną odsłoną rywalizacji pomiędzy obydwojma profesorami, w której Groddeck nierzadko odwoływał się do protekcji swego dawnego ucznia, a przebiegło niemal identycznie jak wymiana stanowisk na temat *Mowy przy rozpoczęciu popisów rocznych*: wystąpienie Śniadeckiego sprowokowało Groddecka do wysłania listu do kuratora, któremu następnie tłumaczył się rektor.

Po drugie, Kaupuż odnotowuje na podstawie archiwalnych dokumentów uniwersytetu, że w odpowiedzi na ten pierwszy konkurs wpłynęły do uczelni trzy dokumenty [Kaupuż 1970, 130]: dwa pisma konkursowe oraz jedna opinia. Chronologicznie pierwsza była charakterystyka Wincentego Hołyńskiego, której jednak nie towarzyszy żadne pismo konkursowe; nadeszła ona 20 listopada 1809 roku. Następnie 24 marca 1810 roku do uniwersytetu wpłynęło anonimowe pismo wierszem, natomiast 23 października¹², a więc już w terminie przedłużonym, praca Ignacego Jaksy Bykowskiego, poety i pisarza aktywnego głównie w dobie stanisławowskiej. Wiadomo też skądinąd, że Bykowski zgłaszał się do uniwersytetu z prośbą o mecenat, a ten odesłał go do ministra, oraz że w maju 1811 roku pisał do Czartoryskiego: być może więc obie sprawy są ze sobą związane [Kosienkowska 1981, 176]. W dziale rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego faktycznie znajdują się listy, których treść świadczy o tym, że były załączone do rozpraw¹³, żadna ze wspomnianych prac jednak się nie zachowała¹⁴ i zagadkowe pozostaje, dlaczego w opracowaniach¹⁵ i innych źródłach brak śladu dyskusji na ich temat. Być może nie spełniały one z jakiegoś powodu wymogów formalnych konkursu, nie jest to

¹² U Kaupuż mylnie 24 października.

¹³ VUB, F2 KC-372, k. 3, 5 i 6.

¹⁴ Z listu Bykowskiego można wywnioskować jeden z możliwych powodów tego stanu rzeczy, prosi on mianowicie o odesłanie rękopisu w razie, gdyby nie został pozytywnie oceniony, „bo na drugą rękę nie mam pisanego”, tamże, k. 5v.

¹⁵ O „jedynym” kandydacie pisze Beauvois [Beauvois 2010, 88], wcześniej milczy o innych kandydatach Baliński, który też sugeruje, że dopiero w przededniu terminu wpłynęła „żądana” w ogłoszeniu rozprawa, którą okazała się praca Słowackiego [Baliński 1865, 595], pisma te nie są również znane Pigionowi.

jednak obecnie możliwe do potwierdzenia. Termin konkursu został 15 czerwca przedłużony do 1 stycznia 1811 roku [Kaupuž 1970, 132].

Najintensywniejsze dyskusje – poświadczone tym razem drukowanymi i rękopiśmiennymi rozprawami – rozpoczynają się, jak wspomniano, po 28 grudnia 1810 roku, a więc po upływie pracy konkursowej Słowackiego¹⁶. Samą rozprawę oraz zatrudnienie kandydata dyskutowano na uniwersytecie co najmniej pięciokrotnie: 25 stycznia na sesji Rady Oddziału Literatury i Sztuk Wyzwolonych, oraz 1 lutego, 15 lutego, 1 marca i 8 kwietnia na sesjach Rady Uniwersytetu.

25 stycznia 1811 roku pracę oceniała Rada Oddziału Literatury i Sztuk Wyzwolonych, powiększona o trzech wskazanych wcześniej przez rektora „dobrze piszących po polsku” [Baliński 1865, 592] profesorów, Stanisława Jundziłła, Jana Chodaniego i Jędrzeja Śniadeckiego, oraz samego rektora. Oprócz nich z opiniami wystąpili także Grodecki oraz poprzedni profesor katedry – Golański¹⁷. Ci ostatni wypowiedzieli się o rozprawie niepocholebnie¹⁸. Następnie odbyły się głosowania, w których profesorowie mieli odpowiedzieć na pytania: „Czyli to pismo jest dobrze pisane, to jest polszczyzną czystą i stylem materii przyzwoitym?”, „Czy to pismo odpowiada na warunki i pytania w programacie pod dniem 15 czerwca 1809 ogłoszonym wyrażone?”, „Czy to pismo ma niedokładności i wady, które można mu zarzucić”. Dwa pierwsze głosowania wypadły według spodziewanej linii podziału: za pracą opowiedzieli się Śniadeccy, Jundziłł i Chodani, przeciw – Golański i Grodecki. Proferor języka rosyjskiego i literatury rosyjskiej, Jan Czerniawski i profesor rytmownictwa, Anglik Joseph Saunders, także będący członkami Rady Oddziału, wstrzymali się od głosu. W odpowiedzi na trzecie pytanie Grodecki odwołał się do wygłoszonych wcześniej uwag, rektor Śniadecki przyznał zaś pewne niedoskonałości dołączonych do rozprawy przekładów, natomiast Ję-

¹⁶ Została ona wydana pośmiertnie w *Dzielach z pozostałych rękopismów ogłoszonych* [Słowacki 1826, 185–283]. Rękopis zachował się w aktach kuratorii Czarotorskiego wraz z recenzją Śniadeckiego [BCz, rkps. 1860].

¹⁷ Opinie wygłoszone podczas Rady przytacza Kaupuž za *Księgą posiedzeń oddziału literatury* [Kaupuž 1970, 133–134], księga znajduje się w Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym (Lietuvos valstybės istorijos archyvas, dalej używam skrótu: LVIA), rkps. f. 721, o. 1, no. 1113. Sprawozdanie z Rady zostało także powtórzone w Raportach posiedzeń Rady i Rządu Uniwersytetu, za którymi je relacjonuję i cytuję [VUB, F2 KC-177, k. 64–98].

¹⁸ Obydwie opinie zachowały się do naszych czasów: pismo Golańskiego pozostaje w rękopisie: F.N. Golański, *Zdanie prof. wymowy (Filipa Neriusza Golańskiego) o nadesłanem piśmie (Euzebiusza Słowackiego) w celu otrzymania katedry Wymowy polskiej w Imperatorskim Uniwersytecie [Wileńskim]*, VUB, rkps. F2 KC-379. Grodecki – zapewne w konsekwencji dalszych sporów – opublikował swoje wystąpienie drukiem w 1815 roku [Grodecki 1815, anonimowe tłumaczenie polskie: Biblioteka Narodowa, rkps. 7832 II, *Spostrzeżenia i uwagi nad dysertacją przedstawioną na konkurs do katedry wymowy na Uniwersytecie Wileńskim*], zachował się także rękopis recenzji przesłany przez Grodecka Czarotorskiemu wraz z listem z 19 kwietnia 1811 roku [BCz, rkps. 6390].

drzej Śniadecki podkreślił wartość załączonych do pisma poezji. Mimo to cała Rada zadecydowała o wydaniu następującej rekomendacji: należy przedłużyć konkurs do 15 maja i dopiero, jeśli wówczas nie pojawi się odpowiedniejsza kandydatura, zatrudnić na stanowisku profesora autora ocenianej rozprawy.

Rada Uniwersytetu debatowała nad tą uchwałą 1 lutego 1811 roku¹⁹. Czytano wypis z protokołu posiedzenia Rady Oddziału, do którego dołączone były opinia Golańskiego oraz wyciąg z opinii Groddecka. Następnie zabrał głos profesor ekonomii politycznej i prawa moralnego (późniejszy rektor) Szymon Malewski, który zauważył, że skoro przez półtora roku nie znalazł się lepszy kandydat na stanowisko, a autor rozprawy został uznany za godnego zajęcia katedry, nie ma powodu przedłużać konkursu po raz kolejny. Zgodnie z tym wnioskiem rektor zarządził głosowania. Najpierw członkowie Rady wypowiedzieli się na temat przedłużenia konkursu, które upadło stosunkiem głosów pięć do 15, następnie za przyjęciem dyskutowanej rozprawy, co uchwalono 16 głosami przeciw czterem. Wobec tego rektor zarządził otwarcie koperty zawierającej nazwisko kandydata, a po jego ujawnieniu Rada zobowiązała rektora do skontaktowania się z Euzebiuszem Słowackim.

Najwyraźniej jednak nie wszyscy członkowie Rady wydawali się dostatecznie przekonani do kandydatury Słowackiego, skoro już dwa tygodnie później, 15 lutego, Śniadecki odczytał podczas sesji Rady *Uwagi nad pismem konkursowem*, w których bronił rozprawy przed zarzutami Groddecka. Jednocześnie już 5 lutego pisał do Słowackiego z pytaniem o przyjęcie przez niego posady [Baliński 1865, 344], na co ten – 17 lutego – odpowiedział afirmatywnie²⁰.

Odpowiedź ta została przedstawiona 1 marca 1811 Radzie Uniwersytetu, po czym Golański odczytał pismo wyjaśniające powód swoich uwag i prosił o załączenie go jako zdania odrębnego do uchwał uniwersytetu. Następnie kandydaturę Słowackiego poddano głosowaniu tajnemu, w którym za nią opowiedziało się 14 członków Rady, przeciw czterem, co przypieczętowało ostatecznie jego wybór przez uniwersytet na wakujące stanowisko. Przyznano mu też, zgodnie z jego prośbą, kwotę 500 rubli na pokrycie kosztów przeprowadzki z Krzemieńca do Wilna. Tym samym elekcja została właściwie dokonana, 5 marca poinformowano o niej ministra, a 10 marca – kuratora [Kaupuž 1970, 136].

Ciągi dalsze

Z protokołów Rady Uniwersytetu z dnia 8 kwietnia dowiadujemy się, że nie zamknęło to jednak sprawy Słowackiego. Tego dnia na sesji nadzwyczajnej

¹⁹ To i wszystkie kolejne posiedzenia relacjonują na postawie sprawozdań z sesji: VUB, F2 KC–177, k. 64–98.

²⁰ Jego odpowiedź zrelacjonowano w protokole Rady z 1 marca, VUB, F2 KC–177, k 74v.

uniwersytet musiał odpowiedzieć na pismo ministra Razumowskiego, który żądał wyjaśnień w tej kwestii.

Pytał, czy prawdą jest, że Słowackiego wybrano bez uwzględnienia zdania części profesorów, że naznaczywszy termin zakończenia konkursu w maju, następnie przyspieszono jego wybór oraz dlaczego przyznano mu na podróż do Wilna kwotę znacznieszą niż niektórym nawet zagranicznym profesorom. W odpowiedzi uniwersytet zdecydował przesłać ministrowi wyciągi z protokołów Rady oraz objaśnienia. Aby ich udzielić, rektor przeprowadził kolejne głosowania, w których pytał, czy wszyscy członkowie Rady rozumiejący po polsku przeczytali rozprawę przed dyskusją o niej 1 lutego oraz czy komukolwiek zabroniono wypowiedzi na jej temat. Profesorowie jednomyślnie odpowiedzieli, że czytali rozprawę i nikt nie zabraniał im wypowiedzi. Dziekan Grodeck zgłosił wprawdzie, że na rzeczonym posiedzeniu Rady przeskadzano w zabranii głosu profesorowi Saundersowi, a następnie, że jego oraz Golańskiego opinie o rozprawie nie zostały na posiedzeniu odczytane w całości. Pierwszy zarzut podważył jednak sam profesor Saunders, drugi zbył Śniadecki oświadczając, że wyciągi z opinii były dla Rady wystarczające, skoro jej członkowie sami czytali rozprawę Słowackiego i ocenili ją przychylnie. Wreszcie, Rada tłumaczyła się także z przyznania Słowackiemu wysokich funduszy na podróż do Wilna. W końcowej części sesji profesorowie Grodeck i Czerniawski zażądali jeszcze umieszczenia w protokole otwierającego ją zagajenia rektora oraz ich odpowiedzi na nie, Rada postanowiła jednak, że w protokołach nie należy notować co do słowa wszystkich wypowiedzi jej członków, a zdania odrębne można przekazać na piśmie.

Dlaczego profesorowie zgłosili takie żądanie, możemy dowiedzieć się z listu Grodecka do Czartoryskiego, pisanego 19 kwietnia. Grodeck opisuje w nim całą sprawę zatrudnienia Słowackiego, w tym także wydarzenia z 8 kwietnia, załącza również całość swojej opinii o rozprawie Słowackiego²¹. Według jego relacji, rektor zwoławszy sesję nadzwyczajną, „pozwolił sobie otworzyć dyskusję nad żądaniem ministra bardzo obraźliwymi wyzwiskami wobec autora raportu [wysłanego ministrowi, autorem tym był właśnie Grodeck — H.M.F.] (określając go mianem kłamcy i podłego donosiciela)²²”. W tym samym liście Grodeck oskarżył Śniadeckiego o „dyktaturę”.

Zresztą nawet z suchego protokołu Rady przebija wyraźnie dominująca na tym posiedzeniu rola rektora Śniadeckiego, którego – jak dowiadujemy się ze wspomnień [Baliński 1865, 596] i z korespondencji – rozjątrzyła konieczność

²¹ BCz, rkps. 6390, k. 149–172.

²² „[...] s’est permi d’ouvrir la discussion sur l’ordre du ministre par des invectives trop outrageantes contre l’auteur du rapport (en le qualifiant du titre d’un menteur et d’un bas delateur)”, tamże, k. 156, tłumaczenie H.M.F.

udzielania wyjaśnień ministrowi w sprawie będącej kompetencją uniwersytetu, a jeszcze bardziej fakt, że na przebieg wyborów poskarżył się władzom członek Rady. W liście do Czarotoryskiego wysłanym już w dniu obrad, czyli 8 kwietnia, nazywa zachowanie Groddecka „haniebnym postępkiem”, a jego samego „osobą podłą, uciekającą się aż do kłamstwa”. Oskarża go też o „zepsucie ufności Ministra dla Uniwersytetu w czasach dla nas najkrytyczniejszych”²³. 12 kwietnia przesłał wyjaśnienia Rady ministrowi, który ostatecznie 27 lub 29 kwietnia zatwierdził decyzję uniwersytetu [Kaupuž 1970, 137].

O tym, jak cała dyskusja była istotna dla jej uczestników, świadczy fakt, że jeszcze po śmierci Słowackiego zdecydowali się oni na opublikowanie opinii, które wygłosili przy jej okazji. Obrona rozprawy konkursowej wygłoszona przez Śniadeckiego ukazała się w 1814 roku w jego pismach zebranych [Śniadecki, 1814]. W odpowiedzi w 1815 roku Groddeck ogłosił osobno, z nowym wstępem, krytykę pracy Słowackiego [Groddeck 1815]. Sprawa nie mogła też pozostać bez wpływu na przebieg wyboru dziekana Oddziału Literatury i Sztuk Wyzwolonych, którym wkrótce, zamiast piastującego ten urząd dotychczas Groddecka, został profesor Alojzy Capelli [Beauvois 2010, 143]²⁴.

Spór o zatrudnienie Słowackiego miał więc, jak świadczą wypowiedzi jego uczestników, niezwykle wysoką temperaturę. Sprawa oparła się o kuratora i ministerstwo. Był to konflikt wielowymiarowy: o protegowanych (podczas gdy Śniadecki popierał Słowackiego, to już w 1810 roku zgłaszał się do kuratora ze swoją kandydaturą Andrzej Justyn Lewicki, późniejszy uczestnik konkursu z 1816 roku i podopieczny Groddecka; [Pigoń 1929, 279]), o wpływy na uniwersytecie, o politykę i autonomię uczelni wreszcie.

Szło też, o czym w toku samej rekonstrukcji wydarzeń łatwo zapomnieć, o wizję badania i nauczania literatury. Tę we właściwym kontekście ukazałoby wspólne wydanie rozprawy Słowackiego i trzech jej recenzji w otoczeniu wyjątków z korespondencji i protokołów, a w ideale – wraz z rozprawami i recenzjami przedstawionymi podczas dwóch kolejnych konkursów. Dopiero takie udostępnienie źródeł ukazałoby w możliwie pełnym świetle koncepcje literatury i jej wykładania funkcjonujące na Uniwersytecie Wileńskim na początku XIX wieku.

²³ BCZ, rkps. 6396, dawne sygnatury: Lipski 126, Ew. 3069, s. 817–818.

²⁴ Beauvois odnotowuje też – łącząc sprawę Słowackiego oraz wyboru nowego dziekana i bez podania źródła, o obelgach „świnia” i „Sam jesteś świnia”, które miały paść na którymś posiedzeniu Rady [Beauvois 2010, 143], informacji tej nie udało mi się zweryfikować.

Źródła rękopiśmienne

- Biblioteka Książąt Czartoryskich (BCz), rkps. 1860
BCz, rkps. 6390, k. 69–102 i 149–172
BCz, rkps. 6396, k. 464 i 817–818.
Biblioteka PAU i PAN w Krakowie (PAN/PAU), rkps. 2813
PAU/PAN rkps. 2814
Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne (Lietuvos valstybės istorijos archyvas, LVIA), rkps. f. 721, o. 1, no. 1113.
Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego (Vilniaus universiteto biblioteka, VUB), rkps. F2 KC–177, k. 64–98
VUB, rkps., F2-KC–280
VUB, rkps., F2 KC–372, k. 3, 5 i 6
VUB, rkps., F2 KC–379

Literatura

- BALIŃSKI, M., 1865. *Pamiętniki o Janie Śniadeckim*, t. 1. Wilno: Józef Zawadzki.
BEAUVOIS, D., 2010. *Wilno polska stolica kulturalna zaboru rosyjskiego 1803–1832*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
BIELIŃSKI, J., 1899–1900. *Uniwersytet Wileński*, t. 1–3. Kraków: W. L. Anczyc.
BUŚKA-WROŃSKI, S., 1972. Wstęp. In BOROWSKI, L. *Uwagi nad poezją i wymową i inne pisma krytycznoliterackie*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
CZAPLEJEWICZ, E., 1980. Euzebiusz Słowacki jako teoretyk literatury. Uwagi i spostrzeżenia, *Przegląd Humanistyczny*, 6. 81–99.
CZAPLEJEWICZ, E., 2005. Euzebiusz Słowacki na autostradzie czasu (szkic do portretu teoretyka i tłumacza), *Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza*, 40. 33–54.
CZARTORYSKI, A., 1860. *Żywoć J.U. Niemcewicza*. Paryż: Biblioteka Polska w Paryżu.
GRODDECK, G. E., 1815. *Observations sur une dissertation présentée au concours pour la Chaire d'Eloquence de l'Université Impériale de Vilna*. Wilno: b.w.
GUBRYNOWICZ, B., 1929. Z nieznaney korespondencji Jana Śniadeckiego z T. Czackim. In *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 1. Wilno: Uniwersytet Stefana Batorego, 103–128.
KAMIŃSKA, J., 2012. *Universitas Vilnensis 1793–1803*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
KAUPUŻ, A., 1973. „Uwagi nad poezją i wymową i inne pisma krytycznoliterackie“ [recenzja], *Pamiętnik Literacki*, 2. 306–310.
KOSIENKOWSKA, H., 1981. Ignacy Jaksza-Bykowski – pisarz zapoznany, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, sectio F, humaniora. 167–189.
LUKAS, E., 1928. Z dziejów katedry literatury polskiej na Uniwersytecie Wileńskim, *Alma Mater Vilnensis*, 7, Wilno. 61.
MARKOWSKA-FULARA, H., 2020. *Odnajdywanie języka dyscypliny. Literaturoznawstwo wileńskie i warszawskie 1809–1830*. Warszawa: Wydawnictwo IBL PAN.

MASOJĆ, I., SAWANIEWSKA-MOCHOWA, Z., 2010. Anna Kaupuž — zapomniana badaczka polszczyzny i związków międzykulturowych na kresach. In RIEGER, J. (red.). *Studia nad polszczyzną kresową*. T. 12. Warszawa: Semper, 9–17.

MŁODECKI, S., 1958. Gotfryd Ernest Groddeck. Studium biograficzne na podstawie notat Mikołaja Malinowskiego, *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*, 6. 301–350.

PIGOŃ, S., 1929. Historia jednego konkursu do katedry wymowy i poezji. In *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 2. Wilno: Uniwersytet Stefana Batorego, 271–295.

ROZMYŚL, M., 2016. Euzebiusz Słowacki jako retor. Rekonesans. In SEWERYN, A., GONDEK, M. J. (red.). *Tradycja retoryczna w kulturze oświecenia i romantyzmu*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 119–140.

SAMBORSKA-KUKUĆ, D., 2009. Szczegóły do życiorysu Leona Borowskiego, *Ruch Literacki*, 6. 501–512.

SKWARCZYŃSKA, S., 1985. Zapoznany artykuł Leona Borowskiego. In SKWARCZYŃSKA, S. *W orbicie literatury, teatru, kultury naukowej*. Warszawa: PAX.

SŁOWACKI, E., 1826. *Dziela z pozostałych rękopismów ogłoszone*. Wilno: Józef Zawadzki.

ŚLUSARSKA, M., 1998. Kultura literacka Wilna w dobie stanisławowskiej. Zarys wybranych zagadnień, *Wiek Oświecenia*, 14. 95–129.

ŚNIADECKI, J., 1814. *Pisma rozmaite*. Wilno: Józef Zawadzki.

VILIŪNAS, D., 2017. O stanie zdrowia filozofii wileńskiej w pierwszej połowie XIX wieku. In KUPIŚ, T., VILIŪNAS, D. (red.). *Konkurs na katedrę filozofii w Uniwersytecie Wileńskim w 1820 roku*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 119–208.

КАУПУЖ, А., 1970а. К вопросу о проблематике курса литературы в старом Вильнюсском Университете, *Литература*, XIII (3). 57–90.

КАУПУЖ, А., 1970. *Очерки по истории славянской филологии в Вильнюсском Университете в начале XIX века*. Ленинград: машинописный текст.

Bibliography (transliteration)

KAUPUZH, A., 1970a. K voprosu o problematike kursa literatury v starom Vil'nyuskom Universitete, *Literatura*, XIII (3). 57–90.

KAUPUZH, A., 1970. *Ocherki po istorii slavyanskoj filologii v Vil'nyusskom Universitete v nachale XIX veka*. Leningrad: mashinopisnyj tekst.